

УДК 338.4

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНОВИЩА РИНКУ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Федоронько Н.І., Ковальчук Н.О.

Тернопільський національний економічний університет

В науковій статті наведено опис та властивості поняття ринку послуг. Розглянуто динаміку ринку послуг в Україні та досліджено функціонування окремих його складових. Проаналізовано особливості сучасного становища сфери послуг в Україні. Визначено основні проблеми формування конкурентоспроможного ринку послуг України на світовій арені. Запропоновано курс та завдання щодо розвитку перспективних напрямів українського ринку послуг.

Ключові слова: послуга, ринок послуг, економіка держави, тенденції розвитку, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. У міжнародних відносинах роль сфери послуг невинно зростає, а країни з розвинутою економікою розширюють свою діяльність щодо виробництва та надання послуг різного виду. Динаміка показує, що вже за кілька десятиліть з нерозвинутої та неприбуткової економічної діяльності сфера послуг перетворилась на престижну ланку, яка сприяє зайнятості населення, конкурентоспроможності серед інших держав, економічному піднесенню тощо. Такий масштабний розвиток ринку послуг повністю відповідає глобалізаційним умовам, в яких протікає світова економічна система. Актуальність статті зумовлюється потребою дослідження ролі та особливостей вітчизняного ринку послуг, що потребує посиленої інтеграції у світовий ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опрацювання та аналіз теми стосовно розвитку ринку послуг є дуже важливими, оскільки комплексні та багатопланові дослідження сприяють формуванню об'єктивного та цілісного уявлення про умови, в яких відбувається піднесення цієї сфери.

Значний внесок у дослідження даної теми здійснили такі вчені як: Брю С.Л., Макконелл К.Р., Моргулець О.Б., Момот В.С., Куценко В.І., Козик В.В., Рябик Г.Є., Побережна І.А., Новицький В.Є та інші, які у своїх працях вивчали специфічні риси та ефективність ринкових змін у сфері послуг. Аналізу сучасного стану ринку послуг України присвячені публікації Пойги І.О., Князика Ю.М., Чепурди Л.М., Пугачевської К.Й., що містять характеристику переваг та недоліків функціонування ринку послуг України, а також аналітичні дані, що характеризують зміну становища України щодо надання послуг.

Наведені вище вчені втілили у своїх працях чимало актуальних питань, які допомогли розкрити низку аспектів досліджуваної проблеми. Проте існує потреба вивчення інших проблем, що спостерігаються у розвитку ринку послуг України на теперішньому етапі, зокрема зниження темпів розвитку тих сфер послуг, в яких держава має усі можливі ресурси для процвітання та виходу на міжнародну арену і шляхи покращення такого становища.

Основна мета статті полягає в аналізі особливостей структурних елементів ринку послуг України та визначенні можливих напрямків економічної діяльності для стійкого розвитку ринку послуг та його виходу на міжнародну арену.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «послуга» розуміється певна діяльність, що ха-

рактеризується збігом у часі та просторі її реалізації та споживання на користь інших суб'єктів економічної та господарської діяльності.

На думку американських вчених – С. Брю та К. Макконелла, послугою можна вважати таку дію, що не має матеріального вираження чи предметності, тобто результат надання послуги є невидимим, проте він покликаний задовільнити потребу споживача за певну оплату.

До сфери послуг, згідно класифікатора видів економічної діяльності (КВЕД-2010), прийнято відносити 13 секцій, серед яких: сфера розваг, технічна та наукова діяльність, страхова діяльність, освітня сфера, соціальні послуги, ремонт автотранспортних засобів тощо [6, с. 52]. У розвинених країнах практично усі напрями надання послуг активно розвиваються, а частка цієї сфери становить більше 50% ВВП держав. Збільшується також і частка працівників, що залучені до сфер послуг і активно реалізують свою діяльність. Таке позитивне становище належить насамперед державам, що мають унікальні природні ресурси та архітектурні чи культурні пам'ятки. Достатньо сприятливими умовами наділена і Україна, проте існує ряд недоліків, що заважає ефективному функціонуванню її ринку послуг.

Спостерігаючи динаміку розвитку ринку послуг України слід зазначити, що за останні десятиліття його роль і значення суттєво змінилися. Ще за часів планової системи господарювання сфера послуг характеризувалась примітивністю та однотипністю, тобто найбільша частка послуг належала державним підприємствам таким як комбінати, «будинки побугу» тощо. Одне з найгірших місць в показниках економіки країни пояснювалось і тим, що надання послуг не вважалося престижним, а працівники цієї сфери отримували значно менше заробітної плати, ніж в інших галузях економіки.

Після початку ринкових трансформацій Україна взяла курс на розвиток підприємницької діяльності, але оскільки перехід до іншої економічної системи зазвичай несе за собою зміни, що пояснюються суперечностями між старими та новими формами господарювання, формування ринкової економіки було достатньо нестабільним та складним процесом.

Початок ХХІ століття характеризувався розвитком державних підприємств, що займалися освітніми, оздоровчими та житлово-комунальними послугами [1, с. 68].

Для сучасного стану ринку послуг характерні певні особливості:

- Розвиток та ефективна діяльність малих господарських утворень;
- Збільшення обсягу реалізації послуг через зростання попиту на них;
- Високі показники діяльності колективних підприємств;
- Суперечливе становище малого підприємництва через залежність від фінансування держави та її неспроможності надавати стабільну фінансову підтримку [2, с. 271].

Однією із вагомих складових на світовому ринку послуг є туристичний бізнес. Дослідження Всесвітньої туристичної організації під назвою «Tourism 2020 Vision» передбачають, що вже до 2020 року чисельність подорожуючих осіб по всьому світу зросте до 1,56 млрд за рік, а доходи від туристичного бізнесу сягатимуть 2000 млрд доларів на рік [3].

Проте, на фоні даних перспектив розвитку цієї галузі, становище України виглядає погіршено. Незважаючи на те, що Україна наділена унікальними туристичними та культурно-рекреаційними ресурсами, в ній не сформована система взаємозв'язку між усіма видами економічної діяльності – транспортом, будівництвом, промисловістю, культурою тощо [2, с. 271]. Тобто, можна стверджувати, що туристична галузь тією чи іншою мірою інтегрує практично усі сфери економіки і її значення не можна недооцінювати. Тим не менш, в Україні спостерігається недостатнє фінансування в розвиток туризму. Виділення коштів на розробки у сфері культури і туризму мали тенденцію до спадання ще з 2010 року, а спеціальні фонди припинили свою діяльність. Це стало наслідком погіршення становища туристичних зон і їх привабливості. Також проблемою є відсутність інформаційного забезпечення про стан ринку туристичних послуг України, а також недостатня автоматизація процесів туристичної діяльності.

Крім того, загальну картину змінило загострення політичної ситуації, зокрема, анексія АР Крим, яка була одним із найпривабливіших туристичних куточків України, та військовий конфлікт на сході. Ці події спричинили суттєве зменшення загальної чисельності туристів і починаючи з 2014 року кількість туристів знизилась на 37,9% порівняно з минулим роком [4, с. 34]. Проте деякі туристичні зони залишаються місцем відпочинку для іноземних туристів і за їх рахунок «реабілітується» загальне становище країни, які прагнуть взяти курс на розвиток готельної справи, туроператорів, проведення фестивалів тощо та відновити туристичні потоки. Перспективне становище також у міста Львів, колорит якого збільшує потоки подорожуючих. І найбільш вагоме значення для України мають Карпатські гори, які мають широкі можливості для відпочинку – еко-туризм, гірськолижні курорти, різні види спорту та оздоровчі санаторії [8].

Виходячи з цього, в Україні є можливість розвитку сфери туризму, але лише за рахунок залучення додаткових інвестицій. Також позитивним зрушенням може стати використання різних комп'ютерних мереж для управління туристичними об'єктами, комунікування, резервування тощо, адже сфера ІТ в Україні активно розпочинає свій розвиток. В сукупності, це дозволить створити

ефективний механізм, який буде конкурентоспроможним на міжнародному ринку послуг [5].

Поряд із туристичними послугами, спадаюча тенденція торкнулась і послуг готельно-ресторанного бізнесу. Хоча внаслідок проведення Євро-2012 на теренах України активізувались роботи щодо покращення транспортної системи, будівництва готелів кращого рівня та ресторанних комплексів, в цілому для готельно-ресторанної сфери характерним залишається повільне зростання та невідповідність міжнародним стандартам. Якщо країна візьме курс на європейські тенденції розвитку, модернізує наявні об'єкти та якість послуг, що надаються, це дасть змогу закріпити свої позиції на ринку послуг. Адже саме завдяки впровадженню ефективних інноваційних систем управління, готельно-ресторанна сфера на міжнародному ринку стала дуже успішною. Крім того, лише за умов інноваційності можливо подолати конкуренцію.

У сезонні періоди Україна може запропонувати до 620000 місць для проживання, що перевищує чисельність популярних туристичних центрів. Тобто у країні є реальні шанси для розвитку даного бізнесу. Необхідним кроком для цього є здійснення на регіональному та державному рівнях підтримки готельно-ресторанної індустрії [9, с. 3].

Щодо закладів харчування, то вони дедалі більше знаходять своє поширення на території України, адже збільшується попит на якісне проведення відпочинку та харчування. Застосовуються найсучасніші методики та технології управління та ведення ресторанної справи, які давно відійшли від традиційного бачення. А найбільшим успіхом користуються заклади, що належать до великих ресторанних мереж.

До інших видів послуг, що знаходять поширення на території України, є ринок реклами. Він продовжує успішно функціонувати, за винятком того, що ситуація в країні є нестабільною і рекламні компанії намагаються оптимізувати свої витрати [2, с. 272]. Таким чином, вони застосовують нестандартні та нові рекламні технології, які будуть дешевшими, але ефективніше впливатимуть на цільову аудиторію. Зокрема, дедалі популярнішою є інтернет-реклама. За аналізами Всеукраїнської рекламної коаліції, до кінця 2017 року її обсяги зростуть на 28-30% порівняно з попереднім роком. Менш значний, проте стабільний розвиток належить всім іншим видам рекламних послуг, окрім газетної. Недоліком ринку послуг стосовно реклами можна вважати лише проникнення неякісної реклами низького рівня. Тобто потоки рекламних послуг вимагають належного регулювання з боку держави.

На сьогоднішній день вагому роль займає і ринок телекомунікаційних послуг, зокрема послуги мобільного зв'язку, які за короткий термін повинні бути інтегровані у світову систему зв'язку на рівноправній основі. Вже з 2009 року Україна мала провідні позиції в Європі щодо розвитку стільникових мереж [2, с. 273]. Таку ситуацію можна пояснити тим, що мобільні оператори надають особливі та інноваційні послуги, серед яких: доступні тарифи для зв'язку з іноземними операторами, мобільне телебачення, управління платіжними системами, доступ до Інтернету, 3G зв'язок тощо.

Проте 3G зв'язок, який на даний час є найбільш потрібним для мобільних мереж, ще не повністю охопив територію України, тобто існують певні локації на території України, де ця послуга є недоступною. Але загальний аналіз ринку показує, що рівень українського мобільного зв'язку є достатньо високим та продовжує свій розвиток.

У контексті глобалізації одним із перспективних напрямів стала інтернаціоналізація освіти та її спрямування на розвиток ефективного механізму у світовому освітньому просторі. Чимало країн реалізують експортний потенціал освітніх послуг, що призводить до розвитку економіки та отримання прибутків. Загалом, ринок освітніх послуг включає навчальні заклади, різноманітні організації, що надають освітні послуги, а також фізичних і юридичних осіб, що функціонують у даній сфері.

Сучасний стан освітніх послуг в Україні характеризується тим, що з одного боку розвиток відбувається за умов тривалого реформування, а з іншого – в умовах інтернаціоналізації на світовому ринку послуг. Наявність численних навчальних закладів, як державного так і приватного типів сприяла високому показнику рівня грамотності населення України, що складає 99,7% за показниками ООН в 2009 році. Показовою є не лише ступінь залучення до вищої освіти, але й продовження його позитивної динаміки. Україна належить до лідерів у сфері надання доступу та його розширення до послуг вищої освіти.

Про сприятливе становище свідчить той факт, що Інститут статистики ЮНЕСКО визнав Україну одним із лідерів у галузі поширення вищої освіти [10, с. 244]. Щодо конкурентоспроможності, українська освіта має високу цінову привабливість для іноземних студентів.

Поряд із позитивними аспектами існують певні недоліки. За своїм конкурентним становищем система вищої освіти в Україні суттєво відрізняється від систем високорозвинених країн. Маючи достатній потенціал для збільшення конкурентоспроможності та суттєві передумови для становлення університетів та навчальних закладів високого рівня, для України існують певні бар'єри. Основними з них є неефективна модель управління освітнім сектором та відтік спеціалістів в галузі освіти закордон з метою постійного працевлаштування, а також нестача фінансових ресурсів. У зв'язку із цим, все частіше створюються приватні освітні заклади, які акумулюють кошти для своєї діяльності.

Також негативним моментом є те, що вітчизняні дипломи не визнаються на міжнародному ринку і не є престижними. Тому дуже важливим на даний час є здійснення перетворень та інновацій щодо наближення до вимог ринку та міжнародних стандартів.

Попри кризове становище, в Україні ринок послуг розвивається у специфічній сфері – фріланс та ІТ технології загалом. Така тенденція розпочалась з 2015 року і характерна для найбільших міст України – Києва, Львова, Харкова. Вона виражається у глобальному розвитку інформаційних технологій та знаходить широке застосування на вітчизняному ринку. Серед послуг, що надаються, варто виділити наступні: web-розробки та програмування, розробка мобільних додатків, копірайт тощо.

Користуються значною популярністю і спеціалісти сфери ІТ, що сприяють створенню позитивного іміджу для України, співпрацюють з міжнародними компаніями, підвищуючи конкурентоспроможність національної економіки України. Завдяки цьому, збільшується зайнятість населення, підвищується їх життєвий рівень, поширюється та розвивається використання ІТ, які можна вважати рушійною силою на сьогоднішній день.

Індустрія ІТ України на сьогоднішній день є третьою за обсягом експорту на рік (2 млрд. доларів), а прогнози у даній сфері передбачають, що до 2020 року обсяг збільшиться до 7,7 млрд. доларів на рік.

Високому рівню конкурентоспроможності заважає низьке залучення ІТ у веденні бізнесу та низьке використання державним сектором, а також міграція спеціалізованих фахівців через низьку систему мотивації. Проаналізувавши великий потенціал України в сфері ІТ-послуг, можна зробити висновок, що за умови грамотної діяльності (залучення іноземного капіталу, стимулювання роботи на вітчизняний ринок, посилення комунікації з іноземними суб'єктами), держава може стати потужним гравцем на міжнародній арені з розвиненим ринком ІТ-послуг.

Отже, ринок послуг є достатньо важливим чинником, що впливає на рівень національного розвитку та визначає місце держави у міжнародному середовищі. Для більшості держав, зокрема і для України, він здатен створити сприятливі можливості для добробуту життя, конкурентоспроможності країни, підвищення економічного зростання тощо.

Висновки і пропозиції. Загалом, ринок послуг України представлений провідними позиціями туристичних, рекламних, телекомунікаційних, освітніх, ІТ-послуг. Ці сфери є достатньо конкурентоспроможними за умови їх модернізації. Адже поряд із позитивними чинниками, такими як: рівень освіти, кваліфіковані працівники, якісне надання послуг, розвиток ІТ, існують негативні, що унеможливають стійкий розвиток економіки країни. Серед них варто зазначити: недосконале нормативне регулювання, застаріла матеріально-технічна база, недостатнє підпорядкування до мінливих умов ринку, а також дуже низька система мотивації, що призводить до міграції великого потоку спеціалістів практично з усіх сфер надання послуг. Подолання цих та інших проблем зможе дати великий поштовх для зміни ситуації в країні, підвищення добробуту та покращення іміджу держави на міжнародному рівні. Акцент на перспективних складових ринку послуг України дозволить створити підґрунтя для реалізації ефективного механізму вітчизняного ринку послуг.

Варто зауважити, що ринок послуг України має зростаючу тенденцію. Попри економічну кризу та інші негативні чинники, що характерні для економіки країни, держава зберігає стабільність з найменшими втратами у сферах готельно-ресторанних, телекомунікаційних, ІТ-сферах.

Тому для збереження існуючих позицій та суттєвого їх покращення варто здійснити наступні кроки:

- Рационально використовувати сприятливе географічне положення та ресурсний потенціал

ал країни для розвитку транспортної системи туризму;

- Залучати додаткові інвестиції та іноземний капітал у розвиток передових сфер вітчизняного ринку послуг;
- Оновлювати матеріально-технічну базу;
- Націлювати свою діяльність на експорт туристичних, науково-дослідних, ІТ-послуг;
- Гармонізація окремих стандартів з європейським зразком;

• Створити сприятливі умови для працівників ринку послуг.

Реалізація цих та інших кроків, а також застосування стратегії переходу ринку послуг на інноваційно-інвестиційну модель сприятиме активізації практично усіх видів економічної діяльності, адже між ними спостерігається тісний взаємозв'язок та взаємозалежність. Дана модель зможе реалізувати значні перспективи покращення професійного, інтелектуального, соціального життя в країні.

Список літератури:

1. Моргулець О.Б. Менеджмент у сфері послуг / О.Б. Моргулець. – Київ: Центр учбової літератури, 2012. – 383 с.
2. Чепурда Л.М. Оцінка сучасного стану і тенденцій розвитку ринку послуг України / Л.М. Чепурда // Бізнес-інформ. – 2013. – № 4. – С. 270-273.
3. World Tourism Organization Programme «Vision 2020» [Electronic resource]. – 2010. – Vol.4. – Access mode: http://sete.gr/files/Media/Ebook/110301_Tourism%20Vision%202020%20Europe.pdf
4. Тараненко І.В., Гермідер Л.Д., Колечкін І.В. Сегментування ринку туристичних послуг та визначення цільових сегментів / І.В. Тараненко, Л.Д. Гермідер, І.В. Колечкін // Ефективна економіка. – 2016. – № 7. – С. 34-39.
5. Побережна І.А., Рябик Г.Є. Динаміка розвитку сфери послуг України / І.А. Побережна, Г.Є. Рябик // Вісник Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. – 2016. – № 7. – С. 80-83.
6. Пугачевська К.Й. Сфера послуг в Україні: Особливості розвитку та стратегічні перспективи / К.Й. Пугачевська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – № 12. – С. 52-55.
7. Танасійчук О. Туристичні тренди 2016 в Україні та світі [Електронний ресурс] / О. Танасійчук // УкрІнформ. – Київ. – 2016. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politycs/1981037-turisticni-trendi2016-v-ukraini-ta-sviti-poglad-z-berlinskoj-vistavki.html>
8. Косій Т.М. Сучасний стан розвитку готельного господарства України [Електронний ресурс]: Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Індустрія гостинності в країнах Європи». – 4-6 грудня 2009 р. Сімферополь: ВіТроПринт, 2009. – С. 152-154. Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/kosij.htm
9. Медовой О. Пріоритетні напрямки на шляху розвитку ІТ-індустрії України / О. Медовой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://it-kharkiv.com/news-uk/prioritetni-napryamki-na-shlyaxu-rozvitku-itindustri%D1%97-ukra%D1%97ni>

Федоронко Н.І., Ковальчук Н.О.

Тернопольский национальный экономический университет

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО ПОЛОЖЕНИЯ РЫНКА УСЛУГ УКРАИНЫ

Аннотация

В научной статье приведено описание и свойства понятия рынка услуг. Рассмотрена динамика рынка услуг в Украине и исследованы функционирования отдельных его составляющих. Проанализированы особенности современного положения сферы услуг в Украине. Определены основные проблемы формирования конкурентоспособного рынка услуг Украины на мировой арене. Предложено курс и задачи по развитию перспективных направлений украинского рынка услуг.

Ключевые слова: услуга, рынок услуг, экономика государства, тенденции развития, конкурентоспособность.

Fedoronko N.I., Kovalchuk N.O.

Ternopil National Economic University

CURRENT SITUATION FEATURES OF SERVICES MARKET OF UKRAINE

Summary

Current situation features of services market of Ukraine. Dynamics of the services market in Ukraine and functioning of its individual components. The features of the current situation of the service sector in Ukraine. Defined the main problem of the formation of a competitive market for Ukraine in the world. A course and objectives for the development of perspective directions of Ukrainian market of services.

Keywords: service, service market, the economy of the state, trends, competitiveness.